

Recente roofvogelliteratuur

Rob G. Bijlsma

Alpert P., Tannhauser D.S., Leshem Y., Kravitz A. & Rabinovitch-Hadar M. 2000. Migrating soaring birds align along sea-breeze fronts; first evidence from Israel. Bulletin American Meteorological Society 81: 1599-1601.

Groepen Wespendienven werden tijdens de trek in Israël gevolgd met radar van het vliegveld Ben-Gurion. De vogels maakten gebruik van het front van de zeewind, dat gaande de dag dieper het binnenland intrekt. Dit verklaart ook de geleidelijke verschuiving van trekkende Wespendienven vanaf de kust (in de ochtend) richting binnenland (na middaguur c. 50 km uit de kust).

Anon. (Jean-Paul). 2001. La migration postnuptiale du Faucon hobereau à travers les Pyrénées: Répartition, voies de migration et hivernage. Organbidexka Col Libre 37: 4-5.

Samenvatting van systematische tellingen in de westelijke Pyreneeën, over 1981-2000, voor de Boomvalk. Vergelijking met tellingen elders in de Pyreneeën. Soort lijkt iets toe te nemen, gemeten over de volle periode; echter zeer sterke fluctuaties, met dips in 1983-86 en 1994-97. Gemiddeld over alle op leeftijd gedetermineerde vogels was iets meer dan 50% juveniel. Adulte vogels passeerden gemiddeld nauwelijks eerder dan juvenielen (gemiddeld resp. 26 en 27 september), maar in de afloop van de trek waren meer juvenielen betrokken (90%-moment van de passage resp. 6 en 14 oktober). Trek komt half augustus op gang, piekt in de tweede helft van september en loopt eind oktober af. (Email: ocl@wanadoo.fr)

Aukes P., Beuving P., Heemsbergen H., Draaijer L.J. & Thissen J.B.M. 2001. Beschermingsplan grauwe kiekendief 2000-2004. Rapport Directie Natuurbeheer nr. 51, Wageningen. 32 pp.

Merkwaaardige producten toch, die soortbeschermingsplannen (Patrijs, Korhoen, Kraanvogel, Kerkuil, Lepelaar). Zo ook deze. Als ik het goed begrijp, wordt het kiekendievenwerk gewoon voortgezet op de wijze van de afgelopen jaren (vrijwilligerswerk, en deels gesubsidieerd door provinciale overheden) en bestaat de steun van het ministerie van LNV uit een toezegging van vier ton voor onderzoek (let wel: ongedekt). En als klap op de vuurpijl: nóg meer papier in de maak, namelijk een Leefgebiedgericht Soortbeschermingsplan Akkers (aangekondigd voor 2004). Stel je eens voor dat al dat geld en al die energie zou worden gestopt in echte bescherming, veldwerk en onderzoek. In plaats daarvan is het ambtenarencircus druk doende papierbergen te genereren, controles op die papierbergen te bedenken (daarmee veldmensen en vrijwilligers terroriserend), terwijl ondertussen de kwetsbare leefgebieden en dito vogelsoorten tussen onze vingers wegglijpen of worden opgeofferd aan -door diezelfde overheid met kracht bevorderde- recreatierreur (Natuur voor de mens..., de nieuwste leuze binnen LNV die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat).

Kortom, het werk blijft zoals het is: vrijwilligers en enkele half-betaalde krachten monitoren de stand en sporen nesten op, houden contact met boeren en grasdrogerijen, verzamelen prooien, geven voorlichting en werken zich het schompus. Dit werk wordt terecht gesteund door de provincies Groningen en Flevoland. Het siert de Groningers dat ze zelf de diepte in willen: zonder wetenschappelijke onderzoek naar geboorte, sterfte, dispersie, habitatgebruik en voedselbeschikbaarheid blijft het allemaal goed bedoeld maar weinig behulpzaam om te komen tot een zichzelf bedruipende populatie. Dat onderzoek vereist een bioloog. Laat nu uiterekend deze kostenpost, die op rekening van LNV staat, als enige ongedekt zijn in het 'kostenplaatje' van dit beschermingsplan. Een plan dat bovendien vol staat met slagen in de lucht. Zo wordt er plompverloren vanuit gegaan dat een populatie van 60 paren in piekjaren volstaat om het voortbestaan op lange termijn te waarborgen en dat een voldoende areaal (bijvoorbeeld 20%, het staat er echt) aan braakliggende akkers, natuurgericht beheerde akkerranden of luzernevelden van wezenlijk belang is. Me dunkt: dat dient

nu juist onderzocht, in plaats van zomaar aan te nemen. En kijkt dan niemand naar gebieden waar dit allang gebeurt en waar inmiddels de eerste evaluaties binnendruppelen? Zo heeft de set-aside in Engeland (regionaal 15% van het akkerland, daar kunnen ze in Nederland nog een puntje aan zuigen) een aanmerkelijk minder positief resultaat opgeleverd dan waarop werd geanticiperd. En dat niet alleen: er zitten buitengewoon veel haken en ogen aan, zoals de specifieke vegetatiesamenstelling van set-aside, welk gewas er heeft gestaan voordat het tot set-aside werd omgeturnd, het feit dat het een landbouwmaatregel betreft om overschotten te elimineren (en dus helemaal niet werd opgezet om planten en dieren ter wille te zijn!), 10-15% set-aside in akkerland onvoldoende is om überhaupt zinnige en blijvende veranderingen in landbouwgebieden te bewerkstelligen (uiteraard gezien vanuit planten- en dierenwereld), boeren vrij worden gelaten al dan niet set-aside met rust te laten, enzovoort *ad infinitum* (zie Henderson I.G. & Evans A.D. 2001. Responses of farmland birds to set-aside and its management. Pp. 69-76 in Aebischer N.J., Evans A.D., Grice P.V. & Vickery J.A., Ecology and conservation of lowland farmland birds. British Ornithologists' Union, London).

Ook het aantal van 60 paren in piekjaren is een voorbeeld van de wijze waarop de overheid tegenwoordig te werk gaat. Er moet een streefgetal bekend zijn, en als dat is gehaald, heeft de overheid zijn best gedaan en gescoord. Of die 60 paren een biologische relevant feit vormen, is volstrekt niet van belang. De grap van het onderzoek dat de vrijwilligers voor ogen stond (en staat), was nu juist om er achter te komen in welke mate de Nederlandse vogels in verbinding stonden (staan) en afhankelijk is van de toestroom van buitenlandse populaties. Als Nederland het overlooph gebied is van Duitsland of Frankrijk, wordt het verhaal opeens heel anders.

Het is al met al te hopen dat die vier ton alsnog wordt opgehoest, en dat vervolgens ambtenaren zich verre houden van de uitvoering van het onderzoek. Dat bespaart een hoop tijd, geld en frustratie. De Groningers hebben geen LNV nodig om te weten dat het niet om de Grauwe Kiekendief gaat, maar om het open agrarische akkerland (witte gebieden) waarin deze soort nu noodgedwongen leeft. Laat ons verschoond blijven van onzalige plannen om te komen tot een Leefgebiedgericht Soortbeschermingsplan Akkers. Doe nu eindelijk eens wat, in plaats van eindeloos papier op te hoesten, *cross compliances* aan te boren (dit soort termen rolt over tafel, echt waar!), regels op regels te stapelen, boeren geld te geven om 'natuur' te sparen, en plannen te schrijven. De afgelopen 20 jaren hebben ons geleerd dat dit soort geneuzel weinig tot niets heeft gedaan om planten en dieren te beschermen in hun voortbestaan. Om niet te zeggen dat veel ervan contraproductief was (al houdt het natuurlijk wel veel mensen van de straat!). Ondertussen liegen de bedreigingen van het Goningse akkerland er niet om. Nóg een pentade rapportjes poepen, en de varkensboeren, lelietelers en intensieve veehouderij hebben het karakteristieke Groningse landschap met zijn wijdsde akkers om zeep gebracht. Dan heeft het 'probleem' zichzelf opgelost en kunnen de ambtenaren zich op het volgende soortbeschermingsplan storten. Enzovoort enzovoort...

Batten L.A. 2001. European Honey-buzzard Survey 2000 and 2001: preliminary results and request for further surveys. Brit. Birds 94: 143-144.

Aantal (vastgestelde) zekere wespdiëfparen in Groot-Brittannië bedroeg in 1991-2000 resp. 2, 8, 6, 9, 9, 14, 14, 17, ? en (29), het aantal territoria op maximaal resp. 22, 26, 27, 28, 30, 34, 39, 37, ? en (61). De toename lijkt veroorzaakt door gerichter onderzoek en een grotere bereidheid paren door te geven (leobatten@aol.com).

Baumgart W. 2001. Europas Geier: Flugriesen im Aufwind. Aula-Verlag, Wiebelsheim. 143 pp. ISBN 3-89104-641-3. DM 39.80. Garenloos ingenaaid.

In kort bestek komen de Europese gieren, en hun wel en wee, aan de orde. Als introductie een goed boek, voorzien van vele illustraties en uitgebreid aandacht aan beschermingswerk in Europa.

Biemans J. 2000. 12-jarig slechtvalk-vrouwje verdwenen. Slechtvalk Nieuwsbrief 6(2): 2.

Het vrouwje van de Clauscentrale bij Maasbracht verdween in maart 2000 van het toneel. Zij broedde in 1992 op een hoogspanningsmast, verder sinds 1990 op de centrale. Geboren in 1988 en als vliegvlug jong losgelaten in Noord-Beieren (375 km verderop). Behalve in 1995 en 2000 bracht

ze telkens jongen groot, in totaal 21. Er heeft zich nog geen vervanger gemeld, merkwaardig gezien het feit dat er wel geregeld vreemde vrouwtjes een kijkje kwamen nemen.

Biemans J. 2000. De Slechtvalk in Nederland, 20 jaar geleden. Slechtvalk Nieuwsbrief 6(2): 4-6.

Resultaten van een enquête gehouden onder vogelaars in 1978-81! In drie winters werden resp. 59, 37 en 38 ex. doorgegeven. Opvallend is het aantal meldingen in Overijssel, Flevoland, Gelderland, Utrecht en Noord- en Zuid-Holland (71% van de waarnemingen). Hier zitten tegenwoordig veel minder Slechtvalken (veranderde gewaskeus: maïs in plaats van granen; vegetatiesuccessie in polders, concurrentie met andere roofvogels?). 7 van 27 jachtvluchten waren succesvol.

Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij, Haarlem/KNNV Uitgeverij, Utrecht. 496 pp. ISBN 90-74345-21-2. Prijs f89.50. Ingebonden.

Daar is ie dan, de avifauna die de lotgevallen van de vogels in de 20ste eeuw beschrijft. Voorzien van inleidend hoofdstuk over het veranderde landschap in Nederland en de wijze waarop naar vogels wordt gekeken, een paar 100 prachtige foto's, 100en diagrammen en kaarten, tabellen en vooral veel tekst. De roofvogels komen met 35 pagina's ruimschoots aan bod, in het bijzonder Wespandief (de oplettende Takkeling-lezer zal Warp en Burp herkennen), Rode en Zwarte Wouw, Zeearend, Bruine, Blauwe en Grauwe Kiekendief, Havik, Sperwer, Buizerd, Ruigpootbuizerd, Visarend, Torenavalk, Roodpootvalk, Smelleken, Boomvalk en Slechtvalk. Van elke soort worden trek en dispersie, voorkomen in broedtijd, fenologie (doortrekperiodes), winterverblijf en aantalsontwikkeling compact behandeld. Ten opzichte van de *Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels* is de broedverspreiding bij de tijd gebracht, terwijl daarnaast ruime aandacht wordt besteed aan het voorkomen buiten de broedtijd (in de Atlas stiefmoederlijk of in het geheel niet behandeld). Waar mogelijk worden verklaringen gegeven van aantalsveranderingen (overigens opmerkelijk vaak niet écht onderzocht, en dus een slag in de lucht). De literatuur (ook de grijze) is uitputtend gebruikt, daarnaast is veel ongepubliceerd materiaal verwerkt.

Bloem H., Boer K., Groen R., van Harxen R. & Stroeken P. 2001. De Steenuil in Nederland. Handleiding voor onderzoek en bescherming. Stichting Steenuilenoverleg Nederland, Roden. Ingenaaid. 68 pp. ISBN 90-9014682-2. Prijs f22,50 + f7.50 verzendkosten, op banknummer 3330852 ten name van Stone, Emmeloord, onder vermelding van steenuilhandleiding.

Een fraai voorbeeld van wat een toegewijde club met beperkte middelen vermag. In deze handleiding worden op begrijpelijke wijze alle basale handelingen uitgelegd die nodig zijn om zinvol onderzoek naar steenuilen op poten te zetten. Geëntameerd door Stone, naar aanleiding van de sterke achteruitgang van steenuilen in het Nederlandse cultuurland. Na korte inleidende hoofdstukken over status en biologie van de soort in Nederland wordt uitgebreid ingegaan op de wijze van inventariseren (inclusief geluid), onderzoek naar nestplaatsen en broedbiologie, nemen van maten en gewichten met het oog op onderscheid naar leeftijd, conditie en geslacht (voorzien van kleurenfoto's), ring- en populatieonderzoek en iets over voedsel. De handleiding besluit met een uitgebreid hoofdstuk over beschermingsmaatregelen (aanbieden nestelgelegenheid, verbeteren voedselaanbod, bouw en ophangen van nestkasten, habitatwijzigingen bewerkstelligen met knotwilgen, singels en overhoekjes). In bijlages staan nuttige adressen, benodigde materialen, formulieren, groeicurves (vleugellengte en gewicht vanaf dag 1 = dag van uitkomst, tot en met dag 11-28) en determinatiekenmerken van muizen (benieuwd of het nieuwelingen lukt betrouwbare determinaties te plegen met deze lijst; neem in ieder geval ook een goede zoogdierengids mee, en check bij mensen die de soorten goed kennen). De handleiding is over de hele linie begrijpelijk geschreven en uitbundig geïllustreerd met duidelijke en mooie kleurenfoto's, tekeningen, schema's en grafieken. De kwaliteit van het drukwerk is uitstekend. Daarmee voldoet alles aan de eisen van een goede handleiding. Alle complimenten voor de makers. Het bewijst eens te meer dat vrijwilligers tot veel in staat zijn. Nu maar hopen dat deze handleiding een nieuwe golf van veldwerk op gang brengt, wat uiteindelijk ten gunste van de steenuil kan worden aangewend. Want

dat we voor de bescherming van deze -en vele andere- soort(en) en leefgebieden niet bij de overheid moeten zijn, is inmiddels wel duidelijk. Die is drukker in de weer om de bio-industrie in stand te houden, dan met de bescherming van biodiversiteit.

Boal C.W. 2001. Nonrandom mating and productivity of adult and subadult Cooper's Hawks. Condor 103: 381-385.

Onder 90 paren in Arizona bleken subadult x subadult en adult x adult combinaties vaker, en subadult x adult minder vaak, voor te komen dan verwacht kon worden op grond van een random verdeling. Eieren van adulte paren kwamen gemiddeld 5 dagen eerder uit dan van paren met subadulte man en adulte vrouw, 12 dagen eerder dan paren met adulte man en subadulte vrouw en 19 dagen eerder dan van subadulte paren. Adulte paren deden ook significant meer jongen uitvliegen dan paren met gemengde samenstelling of onvolwassen paren.

Brauneis W. 2000. Der Wanderfalke (*Falco peregrinus*) in Hessen - Bestand und Situation fünf Jahre nach Beendigung des Auswilderungsprojektes. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 341-348.

De Slechtvalk verdween in 1972 uit Hessen. Er werden 185 jonge valken uitgezet, afkomstig van valkeniers. Hiermee werd in 1992 gestopt. In 1997 telde Hessen alweer 33 broedplaatsen (23 succesvol, 48 jongen uitgevlogen). Dit staat gelijk aan de populatie-omvang vóór de crash.

Bruderer B. & Boldt A. 2001. Flight characteristics of birds: I. radar measurements of speeds. Ibis 134: 178-204.

Van 139 Palearctische vogelsoorten, waaronder 24 roofvogels, worden exact gemeten vlieg-snelheden (met doelvolgradar, gecorrigeerd voor wind) gegeven. Tevens informatie over vleugelspanwijdte en vleugeloppervlak. Snelheid nam slechts weinig toe met toenemende grootte (in tegenstelling tot theoretische voorspellingen); snelheid van grote vogels zat dicht tegen hun minimum energieconsumptie aan.

Brune J. 2000. Gegenüberstellung von Jugendkleid und Alterskleid beim Rotmilan (*Milvus milvus*) und dadurch erbrachter Brutnachweis eines einjährigen Vogels. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 255-261.

Uitgebreide beschrijving van verschillen tussen slag- en staartpenen van adulte en juveniele Rode Wouwen. Op grond van deze kenmerken werd een broedgeval van een eerstejaars vogel geconstateerd.

Cugnasse J.-M. 2001. A propos de la capture d'une Couleuvre à collier *Natrix natrix* par une Buse variable *Buteo buteo*. Nos Oiseaux 48: 35-36.

Buizerd werd verrast tijdens eetpartij aan levende ringslang; in tegenstelling tot normale eetwijze was de Buizerd aan de staartzijde begonnen, vermoedelijk omdat de slang nauwelijks bewoog nadat een half uur eerder een zware hagelbui voor afkoeling had gezorgd (Office nationale de la chasse, Fagairolles, F-34610 Castanet-le-Haut).

Debout G. 2001. Le Grand Corbeau *Corvus corax* et le Faucon Pèlerin *Falco peregrinus* nicheurs en Normandie. Alauda 69: 13-17.

Na een bloeiperiode in de 19de eeuw nam de Slechtvalk in Normandië sterk af, met een dieptepunt in de jaren zestig en zeventig van de 20ste eeuw. Daarna enig herstel. In 1999 alweer 14-20 broedplaatsen bezet langs 108 km kust (Groupe Ornithologique Normand, Université F-14032 Caen Cedex).

Denker E., Büthe A., Knüwer H., Langgemach T., Lepom P. & Rühling I. 2001. Vergleich der Schadstoffbelastung in Eiern des Sperbers (*Accipiter nisus*) aus Brandenburg und Nordrhein-Westfalen, Deutschland. J. Orn. 142: 49-62.

Eieren van Sperwers uit Brandenburg en Noordrijn-Westfalen werden onderzocht op belasting met DDT, PCB, HCH, HCB, lood en cadmium. DDT-concentraties waren in het voormalige Oost-Duitsland veel hoger, maar PCB's kwamen in hogere concentraties voor in westelijk Duitsland. In beide gebieden correleerde de DDT belasting negatief met de eischaaldikte (ED: Blumenstraße 5, D-30159 Hannover, Duitsland).

van Dijk J. 2000. Zwolse Slechtvalken op middelbare leeftijd. Slechtvalk Nieuwsbrief 6(2): 6-10.

Presentie en rui van overwinterend vrouwtje (vanaf 1994) en mannetje (vanaf 1995) gevolgd op Harculo-centrale bij Zwolle. Preciese data van aankomst en vertrek bekend. Per maand uitgeplitste prooijijst (n=1365), waarin stadsduif (n=539) en spreeuw (n=296) domineren. De komst van de Slechtvalken op de centrale ging gepaard met een afname van de stadsduivenpopulatie van 200-300 naar 20-30 (oorzakelijk verband?). Geregeld schuiven 'vreemde' valken langs, vermoedelijk vogels van de zich uitbreidende populatie in Duitsland (enkele geringde vogels bevestigen dat beeld). De centrale wordt echter bezet door Scandinaviërs, die tot nu toe de vestiging van potentiële broedvogels hebben tegengehouden (althans, dat is het idee).

Fattorini S. 2000. Is the Kestrel *Falco tinnunculus* able to discriminate against obnoxious beetles? *Ornis Svecica* 10: 171-173.

Onder 2361 prooien in braakballen van Italiaanse Torenavalken had 46.9% betrekking op insecten (overwegend kevers). Tenebrionidae maakten 9.1% van de kevers uit, in grootte variërend van 9 tot 40 mm lengte. Kevers met afweerstoffen werden beduidend minder vaak gepakt (18.4% van de gedetermineerde Tenebrionidae) dan kevers zonder afweerstoffen. Deze soorten zijn veelal actief in de schemer of 's nachts, een indicatie dat Torenavalken niet alleen overdag jagen. Van de grootste en tevens vieste soort, *Blaps* sp., werden alleen poten in de braakballen gevonden. De conclusie dat deze dus weinig werd gevangen (impliciet: vanwege afweerstoffen), lijkt me voorbarig; waarom niet gewoon ontmanteld vóór het eten, zoals Klapkesters dat ook doen bij grote mestkevers? (Dip. Biol. Anim., Univ. Roma, Viale dell'Università 32, I-00185 Roma, Italy).

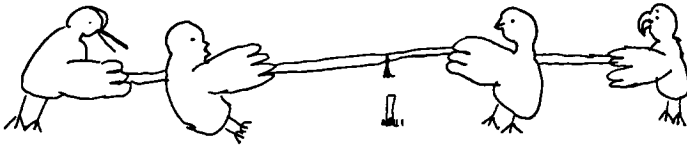
Fehlberg U.H.W. & Meier B. 2000. Konzept und Ergebnisse des 'Artenschutzprojektes Wiesenweihe' (*Circus pygargus*) des Landes Schleswig-Holstein. *Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten* 4: 273-281.

Opzet van Grauwe Kiekenproject in Sleeswijk-Holstein, met enkele resultaten. Duidelijke clustering van paren in noorden en westen. Komt aan op broedplaatsen tussen 4 en 8 mei, met eerste balts tussen 10 en 15 mei en eerste transport van nestmateriaal vanaf 16 mei (1997). Van 41 van 69 geregistreerde paren werd een nest gevonden; daarvan broedden er 34 succesvol (minstens 81 jongen).

Gatter W. 2000. Vogelzug und Vogelbestände in Mitteleuropa: 30 Jahre Beobachtung des Tagzugs am Randecker Maar. Aula-Verlag, Wiebelsheim. 656 pp. Gebonden. ISBN 3-89104-645-6. DM 88.-.

In de Vooralpen in ZW-Duitsland wordt sinds mensenheugenis trek geteld, systematisch wel te verstaan. In deze turf worden de resultaten afgezet tegen zo'n beetje alles wat een mens kan bedenken: landschappelijke veranderingen in de afgelopen eeuwen, klimaat, wind en weer, omstandigheden in Afrika, trends van roofzoogdieren, wespen en weekdieren, predatie-effect op broedvogelpopulaties (en dus op trekvogelaantallen), enzovoort. Aan de ene kant een lovenswaardig streven om tellingen in perspectief te plaatsen, aan de andere kant resulterend in een niet altijd even doorzichtige brei van -mogelijke- dwarsverbanden (soms nogal eenzijdig geïnterpreteerd). De trek zelf, zowel in voor- als najaar, wordt als fenomeen behandeld, dus niet zozeer per soort (met uitzondering van hoofdstuk 17). Daardoor is het niet makkelijk om soortgerichte informatie te destilleren; dit wordt extra bemoeilijkt door een index die wel paginanummers per soort bevat, maar verder geen informatie wat daar te vinden is (bij Wespendiff bijvoorbeeld 23 verwijzingen naar verschillende pagina's, maar wat staat waar?). Dit boek heeft niet de soort maar het fenomeen trek op het oog. Dat levert allerlei interessante ingangen op, maar ook een nadruk op stokpaardjes en een teveel aan onderwerpen. Zo wordt het effect van predatie op broedvogelaantallen simpelweg weergegeven als twee parallelle trends (toename marters vs afname grote holenbroeders; toename kraaiachtigen vs afname zangvogels, toename wild zwijn vs afname fluiters), met als suggestie (soms ook hardop uitgesproken) een oorzakelijk verband. Zo simpel zit de wereld helaas niet in elkaar, al geeft Gatter hier en daar te denken. In veel gevallen gaat het echter niet om gekwantificeerde

effecten, laat staan om experimenteel aangetoonde relaties. De aangehaalde literatuur is in deze gedeelten eenzijdig; het is tamelijk zinloos predatie-gegevens uit Bialowieza als ondersteuning te gebruiken voor eventuele predatie in West-Europa, nog afgezien van het feit dat de aangehaalde gegevens uit Polen evenmin verder komen dan het vergelijken van verschillende trends en het suggereren van oorzakelijke verbanden. Ondanks deze bezwaren is Gatters boek een uitmuntende poging om te laten zien welke diepgaande effecten menselijk handelen op het landschap, en daarmee op de fauna en flora, heeft. En dat die ingrepen veel groter zijn, en veel verder teruggaan in de tijd, dan menigeeen zich realiseert (lees het verhaal over bosbranden maar eens). Aan rücksichtslos tellen van trekvogels kan op deze manier een zinnige wending worden gegeven. Al moet gezegd dat veel andere manieren van onderzoek minder tijdrovend zijn en sneller resultaat opleveren. Of zouden de trektellers het gewoon leuk vinden jaar na jaar in de lucht te turen? Vast wel! Dit boek is in ieder geval voor elke rechtgeaarde trekteller een verplicht nummer. Voor de roofvogelaar staan er tal van relevante zaken in, waaronder sex- en leeftijds specifieke doortrekpatronen en de hierboven al vermelde potentiële predatie-effecten op prooibestanden. Aanschaffen die turf!

Vogeltrek gezien door de ogen van Corinne Stouthamer.

van Geneijgen P. 2000. Broedresultaat van de Slechtvalk in België in 2000. *Slechtvalk Nieuwsbrief* 6(2): 10-11.

Aantal paren 5, 8 en 13 in resp. 1998-2000, aantal jongen uitgevlogen resp. 15, 26 en 30. In 2000 werden 22 jongen ook gekleurringd (rechts, kunststof wit met zwarte inscriptie).

George K. & Hellmann M. 2000. Bestandsentwicklung in benachbarten Überwinterungsgebieten des Rotmilans *Milvus milvus* - Ergebnisse mehrjähriger Synchronzählungen. *Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten* 4: 243-254.

In Sachsen-Anhalt zijn vier plekken waar Rode Wouwen overwinteren. De langst onderzochte, Bode-Selke-Aue, laat vanaf 1992/93 een duidelijke afname zien. Omdat overwinterende vogels in de voortplantingsrijpe leeftijd zijn, wordt aangenomen dat steeds meer adulte Rode Wouwen paargewijs in de buurt van de nestplek overwinteren, in plaats van gezamenlijke slaapplekken op te zoeken. Dit zou te maken kunnen hebben met verminderd voedselaanbod nabij de slaapplekken (afdekking vuilstort).

Gierach K.-D. 1999. Zur Verbreitung und Reproduktion des Sperbers (*Accipiter nisus* L.) in der nordwestlichen Niederlausitz. *Biol. Stud. Luckau* 28: 130.

Onderzoeksgebied van 1265 km². Stand nam toe van 0-1 paar in 1984-86 tot 18 paren in 1998. Informatie over nestaantal in relatie tot afstand van de bosrand, frequentie van broedplaatsbezetting, reproductie (3.6 jong/succesvol broedsel; 21x mislukt in eifase, 7x in jongenfase, bij n=73), voedsel en ringmeldingen.

Gorney E. & Yom-tov Y. 2001. Molt during spring migration: a comparison of four species of raptors. *J. Field Ornithol.* 72: 96-105.

Onder eerstejaars Steppebuizerds en dito Bruine Kiekendieven was resp. 10% en 4% in actieve armpenrui tijdens de voorjaarstrek door Israël; onder adulte vogels geen enkele. Onder Sperwers en

Balkansperwers werd evenmin rui vastgesteld (ook niet bij eerstejaars). Wel of niet rui had geen effect op de conditie van de vogels. De latere aankomst op de broedplaatsen van eerstejaars vogels kan een mogelijke kostenpost zijn van de rui tijdens de voorjaarstrek.

Grell M.B. 1998 (2^e oplage 1999). Fuglenes Danmark. Gads Forlag, Aktieselskabet. ISBN 87-12-03248-4. 825 pp. Gebonden. Prijs DM 118.-.

Hoewel geheel in het Deens niettemin de moeite waard. De vogels van Denemarken bevat de resultaten van de broedvogelkartering uit 1993-95 (op basis van 5x5 km-blokken, net als in Nederland); deze worden vergeleken met de eerste kartering uit 1971-74. Dit levert prachtige vergelijkingen op, helder vorm gegeven op veranderingskaarten (zij het zonder rekening te houden met kleurenblinde lezers) en informatieve teksten waarin aantalsveranderingen en -schattingen worden verschaft. Ook niet-broedvogels, voor zover niet al te zeldzaam, komen aan bod. Met behulp van punttellingen kon van algemene soorten tevens een relatieve dichtheidskaart worden gepresenteerd. Het boek is schitterend uitgegeven, met fraaie kleurenilustraties van Jens Overgaard Christensen (eindelijk eens iemand die iets anders produceert dan obligate portretten). De informatie over roofvogels is zeer uitgebreid vanwege de inbreng van de vele roofvogelwerkgroepen die onder de paraplu van Dansk Ornithologisk Forening grote delen van het land dekken.

Grünkorn Th. & Looft V. 2000. Vergleich von Brutbestand und Bruterfolg des Mäusebussards *Buteo buteo* 1998 auf einer 1.000 km² großen Probefläche um Schleswig mit einer Untersuchung zwischen 1967 und 1976. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 167-177.

In 1967, 1976 en 1998 resp. 102, 206 en naar schatting 300 paren Buizerds op 1000 km² proefvlak in Sleeswijk-Holstein. De instelling van een tijdelijk jachtverbod zou ten grondslag liggen aan deze toename, omdat Buizerds buiten de bosgebieden hiervan geprofiteerd zouden hebben; gezien de situatie in Nederland (waar de toename nog groter is, en jacht al veel langer verboden is) valt dat echter te betwijfelen.

Heath M., Borggreve C. & Peet N. 2000. European bird populations: Estimates and trends. BirdLife International, Cambridge. 160 pp. ISBN 0 946888 41 8. Prijs £19.00. Ingenaaid.

Voor ruim 500 soorten wordt per land een tabellarisch overzicht gegeven van aantal broedparen en de trend in 1970-90. Voornamelijk gebaseerd op informatie verzameld ten tijde van samenstellen van *Birds in Europe* (BirdLife) en *Atlas of European Breeding Birds* (EBCC). Slechts hier en daar up-to-date gebracht. Grotendeels oude koek dus. Kracht zit hem in de gegevens van 'moeilijke' landen, zoals Oost-Europa en voormalige USSR (uiteraard voor wat het waard is, want telmethoden daar niet te vergelijken met die in West-Europa). De Nederlandse gegevens zijn dramatisch verouderd, ondanks de inbreng van SOVON (veel uit 1979!), iets wat voor meer landen geldt. Toch wat te makkelijk in elkaar geplempt aan de hand van een al bestaand databankje? Wie de Europese broedvogelatlas al heeft, hoeft dit boek niet aan te schaffen.

Ilyukh M.P. 2000. Ecology of Lesser Kestrel (*Falco naumanni*) in the Stavropol territory. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 381-386.

Alleen maten en gewichten van eieren. Verder oude tot zeer oude koek (kolonies beschreven uit jaren zestig, niet uit eigen ervaring maar literatuur).

Kenward R.E., Pfeiffer R.H., Al-Bowardi M.A., Fox N.C., Riddle K.E., Bragin E.A., Levin A., Walls S.E. & Hodder K.H. 2001. Setting harness sizes and other marking techniques for a falcon with strong sexual dimorphism. J. Field Ornithol. 72: 244-257.

Zenders met een lange levensduur (enkele jaren) moeten met een harnasje van teflon op de rug worden bevestigd; de kleinere zenders die op een staartpen worden gezet hebben allemaal een kortere levensduur en zijn daarom van beperkte waarde indien je iets wilt weten over overlevingskansen en dispersie. Het bevestigen van een harnas luistert echter nauw. Te strak of te los, en de vogel ondervindt hinder en zal vroegtijdig doodgaan. In dit artikel wordt uitgelegd wanneer (bij welke leeftijd, gemeten aan de hand van de vleugellengte van nestjonge Sakervalken) en hoe het harnas moet worden aangelegd. Van belang is rekening te houden met soorten die in

grootte verschillen naar gelang sekse (bij roofvogels: vrouw groter dan man). De omtrek van het harnas nam toe met toenemend gewicht en toenemende nekomvang. De auteurs geven twee formules om de lengte van lichaams- en nekdraad te berekenen, uitgaande van het gewicht (en dus ook sekse) bij een leeftijd dat het gewicht niet meer toeneemt. Op die manier verkrijgt je een individueel passend harnas. De formule bleek ook te werken voor kleinere valkensoorten als Slechtvalk en Smelleken. Met ervaring wordt een harnas met zender in 10 minuten aangedaan; de Sakers poetsten het draad binnen 24 uur onder hun veren en na 48 uren negeerden ze de zender. Gezenderde Sakers werden later even vaak gevangen als ongezenderde, wat betekent dat de overlevingskansen gelijk zijn (en de zender dus geen toegevoegde sterfte opleverde). Met de zenders kan worden berekend hoeveel Sakers aan de natuur worden onttrokken ten behoeve van de valkerij, als ook de populatiegrootte.

Klammer G. 2000. Greifvögel und Eulen als Verkehrsoffer im östlichen Saalkreis/Sachsen-Anhalt. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 467-472.

Van 1994-98 werden op 168 km weg 134 roofvogels en 83 uilen als slachtoffer gevonden. Het gros (88%) daarvan op snelwegen. De periode november tot en met januari vergde de meeste slachtoffers. In de broedtijd werd 15% van de roofvogels en 30% van de uilen gevonden.

Kleinstäuber G. & Seeber H.-J. 2000. Die erfolgreiche Brut eines Gerfalke-x-Wanderfalke-Hybriden (*Falco rusticolus* x *Falco peregrinus*) in freier Wildbahn - Report, Maßnahmen, Schlussfolgerungen. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 323-332.

Een mannetje hybride Gier- x Slechtvalk ontsnapte aan een valkenier en bracht met een slechtvalkwijfe succesvol twee jongen groot in Thüringen in 1995. De hybride man werd na het uitvliegen van de jongen gevangen om te voorkomen dat er meer broedgevallen zouden plaatsvinden. Het fokken van hybriden heeft onder valkeniers een grote vlucht genomen; of deze vogels werkelijk in staat zijn gewone Slechtvalken te verdrijven, is overigens niet zeker.

Kok O.B., Kok A.C. & Van Ee C.A. 2000. Diet of migrant Lesser Kestrels *Falco naumanni* in their winter quarters in South Africa. Acta Ornithologica 35: 147-151.

Op het vliegveld van Bloemfontijn werden in 1984-96 386 Kleine Torenvalken afgeschoten; de soort overwintert hier in de semi-aride graslanden van Vrijstaat. De vogels werden ingevroren en later op onder meer maaginhoud geanalyseerd. Tot nu toe was het voedsel van deze bedreigde valk vooral bekeken aan de hand van braakbalanalyses. Kleine Torenvalken zijn in hun overwinteringsgebied overwegend insectivoor, met een hoofdrol voor de termiet *Hodotermes mossambicus* en gevolgd door Solifugae en Chilopoda. Er is een duidelijke seizoensvariatie in prooiëus. De termieten worden gegeten na de eerste zware regenval (als ze gaan zwermen en massaal beschikbaar komen), Orthoptera vooral in de nazomer als vetreserves moeten worden aangelegd in verband met de trek.

Köppen U. 2000. Zugtrieb oder Zugzwang? Über die saisonalen Wanderungen ostdeutscher Mäusebussarde *Buteo buteo*. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 179-195.

De Oost-Duitse Buizerds zijn te verdelen in obligate trekkers en standvogels. De eerste categorie vertrekt al op het moment dat er nog veel voedsel is, een aanwijzing dat de trekdrang endogeen verankert ligt. Er doen vogels van uiteenlopende leeftijden aan mee, maar gemiddeld is het aandeel jonge vogels c. 70%; met toenemende ouderdom neemt het aandeel trekkers af. Onder de standvogels worden trekbewegingen in gang gezet door variaties in lokale voedselbronnen; het gaat overwegend om jongere vogels die in januari en februari bij voedselschaarste aan het zwerven gaan.

Kostrzewa A. & Speer G. 2001. Greifvögel in Deutschland: Bestand, Situation, Schutz. Aula-Verlag, Wiebelsheim. 2de, geheel herziene en uitgebreide druk. 142 pp. ISBN 3-89104-652-9. DM 39.80.

In 1995 verscheen de eerste druk (bespreking in De Takkeling 3(2): 57, 1995). De sindsdien opgetreden veranderingen in Duitsland (en omliggende landen, voor zover bekend) zijn verwerkt in deze herdruk. Het is het meest uitgebreide overzicht van de broedende roofvogels in Duitsland, met aardige opmerkingen over de discrepantie tussen aantalschattingen zoals gegenereerd door

vogeltellers (type SOVON) en roofvogelaars (nestenzoekers type WRN). De soortbeschrijvingen nemen het grootste deel van het boek in beslag, en zijn geschreven door 13 Duitse specialisten. Ze worden telkens gevolgd door een overzicht van wat nog niet, of onvoldoende, bekend is. In een apart hoofdstuk wordt ingegaan op de stand van zaken sinds de 18de eeuw, met de nadruk op de ontwikkelingen sinds 1990. Bescherming en vervolging krijgen ruimschoots aandacht. Grafieken en tabellen zorgen voor een compacte weergave van informatie. De literatuurlijst is omvangrijk en een goede introductie tot de Duitstalige literatuur.

Krüger O. & Stefener U. 2000. Populationsfluktuation und die Rolle der Reproduktion in einer Population des Habichts *Accipiter gentilis*. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 263-271.

Onderzoek in noordoostelijk Noordrijn-Westfalen (300 km²): dichtheid in 1989-98 4.3-6.7 paren/100 km². Suggesteren dat hoge broeddichtheid samengaat met populatiedaling, en omgekeerd. En dat fluctuaties in trend en reproductie negatief met elkaar correleren. Overtuigend is het bewijs echter niet.

Kupko S., Schlotke L. & Rinder J. 2000. Der Turmfalke (*Falco tinnunculus* L.) im Berliner Stadtgebiet - Eine Auswertung unter besonderer Berücksichtigung der Monitoringfläche Nr. 376 (Berlin-West). Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 359-372.

Betreft c. 480 km² stad, waarvan 72% bebouwd is. Aantal paren steeg van 100-110 naar 150-160 over 1991-95, in 1996 echter 120-130. Legbegin varieerde van 26 maart tot 4 juli; 78% van de legfels startte tussen 15 april en 15 mei. In 1976-98 vlogen 1786 jongen uit 416 nestkasten uit (4.3/broedsel), tegen 711 jongen uit 234 natuurlijke nesten (3.0/broedsel). Hoewel vogels een groot deel van het menu uitmaakten, schommelden stand en reproductie analoog aan muizenstand (*Microtus* sp.).

Lehman R.N., Steenhof K., Carpenter L.B. & Kochert M.N. 2000. Turnover and dispersal of Prairie Falcons in southwestern Idaho. J. Raptor Res. 34: 262-269.

Bestudeerd van 1971-95 in Snake River Birds of Prey National Conservation Area. In 61 nestgebieden bleek de bewoner in 57% van de gevallen van het ene op het andere jaar te zijn gewisseld. Deze turnover is 2-3x hoger dan bekend van andere studies (waarschijnlijk door hoge nestdichtheid in gebied). Turnoversnelheid was niet gekoppeld aan nestsucces in voorafgaand jaar (RNL & KS: USGS Forest and Rangeland Ecosystem Science Center, Snake River Field Station, 970 Lusk Street, Boise, ID 83706, USA).

Lippert J., Langgemach T. & Sömmer P. 2000. Illegale Verfolgung von Greifvögeln und Eulen in Brandenburg und Berlin - Situationsbericht. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 435-466.

Tot voor kort werd hier nauwelijks aandacht aan besteed. Systematischer onderzoek overtrof echter de ergste vermoedens: afschot, vergiftiging, illegale vangst en verstoringen zijn wijd verspreid en treffen zelfs soorten als Slechtvalk, Visarend en Zearend. Vooral Haviken worden intensief bestreden, lokaal resulterend in sterke daling van de populatie.

Mammen U. & Stubbe M. 2000. Jahresbericht 1999 zum Monitoring Greifvögel und Eulen Europas. Jahresber. Monitoring Greifvögel Eulen Europas 12: 1-126. ISSN 0948-6879. Te bestellen bij gelijknamige monitoring-club: Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Institut für Zoologie des Fachbereiches Biologie, Domplatz 4, PF 8, D-06099 Halle).

In vast stramen komen de monitoring- en broedresultaten van roofvogels in -overwegend-Duitsland over 1999 aan de orde. De trend wordt berekend met de kettingindex van Mountford en moet met een korrel zout worden genomen. De broedresultaten worden uitgedrukt als percentage paren dat succesvol is (alleen zinvol indien alle paren in een onderzoeksgebied zijn gevonden, iets wat waarschijnlijk voor lang niet alle plots geldt) en gemiddeld jongental per paar en per succesvol paar. Onduidelijk is of nestcontroles vanaf de grond plaatsvinden, of door middel van een écht nestbezoek (klimmen); waarschijnlijk een menging van beide methoden, en dus zorgend voor ruis in

de betrouwbaarheid van het materiaal. In tabellen staan de belangrijkste resultaten samengevat. De toelichting is minimaal.

van Manen W. 2000. Reproductiestrategie van de Wespendiff *Pernis apivorus* in Noord-Nederland. *Limosa* 73: 81-86.

Gebaseerd op 6000 ha bos in Drenthe, 1992-98. Onderscheid tussen broedende en niet-broedende paren (gemiddeld 42.5% van de paren legt eieren; daarvan is 79% succesvol). De jongenproductie per territoriaal paar was 0.55 jong. Aantal uitgevlogen jongen per paar leek gekoppeld met de raatindex: hoe groter de raten op de nesten, hoe meer jongen uitvlogen. Er leek sprake van trouw aan het territorium en trouw aan de partner. De leeftijd waarop Wespendifven voor het eerst tot broeden overgaan, werd berekend op 7.7 jaar (uitgaande van groot aantal premissen); dit langdurige uitstel zou te maken kunnen hebben met de noodzaak van een paar elkaar goed te kennen alvorens succesvol kan worden gebroed. De formule voor het berekenen van de overleving tussen uitvliegen en rekrutering moet zijn: $S_{nb} = S_1 \times S_2 \times S_b^{(R-2)}$. (Oosterbroekstraat 45, 9402 RB Assen).

Mebis T. & Scherzinger W. 2000. Die Eulen Europas: Biologie, Kennzeichen, Bestände. Franckh-Kosmos Verlags-GmbH & Co., Stuttgart. 396 pp. Gebonden. ISBN 3-440-07069-7. DM 89.-.

De Kosmosveldgids van Theodor Mebis over uilen is heruitgebracht in een nieuwe jas en met een nieuwe inhoud. Door het slijke uiterlijk, grote formaat, stevige bindwijze, uitstekende papier en schitterende foto's is het bepaald geen gids meer, maar een soort Ecologische Atlas à la die van Schuyt & Co. in Nederland. De eerste 110 pagina's gaan in op algemene aspecten van uilenecologie: taxonomie, morfologie, gedrag, manieren om in verschillende habitats te overleven en bescherming. Daarna volgen soorthoofdstukken voor Kerk-, Dwergoor-, Oehoe-, Sneeuw-, Oeral-, Lapland-, Bos-, Rans-, Veld-, Ruigpoot-, Steen-Dwerg- en Sperweruil. Deze hoofdstukken zijn zeer uitgebreid. Naast kleedkenmerken (soms naar leeftijd en geslacht, echter niet altijd compleet; zo bij Kerkuil suggestie dat man en vrouw niet van elkaar zijn te onderscheiden, afgezien van gedrag) en ondersoorten komen verspreiding, dichtheden per regio (Midden-Europa, vooral veel Duitse deelgebieden; vermelding van oppervlak en aantal paren; up-to-date gebracht met behulp van correspondenten), trends, gedrag en geluid, activiteit, vliegwijze, sociaal gedrag en conflicten, gedrag tegen vijanden, voedsel, jachtwijze, voortplanting, balts en paarvorming, broedgedrag, ontwikkeling van de jongen (geen groeicurves, voornamelijk beschrijvend) dispersie, gevaren en bescherming en literatuur. Hoewel uilen al vele malen onderwerp van boeken zijn geweest, en de beschrijvingen in Handbuch en Handbook (Mittel-Europa, Palearctic en World) uitmuntend zijn, valt hier toch veel te genieten en wordt tevens nieuwe informatie gegeven. Het uitbundige gebruik van schitterende foto's en tekeningen, uitstekend gedrukt op prachtig papier, maakt dit boek tot een waardevol bezit dat de aanschaf dubbel en dwars waard is. De combinatie kwaliteit (beeld en inhoud) en kwantiteit (pagina's en foto's) laat zien dat het zeer wel mogelijk is boeken uit te brengen die meer zijn dan fraaie plaatsjeswerken. Een eventuele Nederlandse vertaling zou overigens de situatie in Nederland meer moeten belichten dan nu het geval is, en tevens gebruik moeten maken aan de overvloed van kwantitatieve gegevens (zowel trends als broedbiologie, maten, gewichten, voedselkeus, habitats). De kennis van de in Nederland voorkomende uilen is immers geëxplodeerd (Kerkuil vooral, maar ook Steen-, Rans- en Bosuil). Slechts weinig van dat Nederlandse materiaal is bij Mebis & Scherzinger te vinden, wat overigens niets af doet aan de kwaliteit van hun werk.

Meier B., Stubbe M. & Feh Iberg U. 2000. Untersuchungen zur Nahrungsökologie des Mäusebussards (*Buteo buteo*) im Geestbereich Schleswig-Holsteins. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 223-232.

Een buizerdnest werd met video gemonitord in 1998; ter vergelijking dienden 62 nesten in twee hoofdhabitats die meerdere malen op prooi-resten werden onderzocht. Zoals we te verwachten bleken kleine prooi-soorten (regenwormen, insecten, muizen) ondervertegenwoordigd te zijn bij de nesten die enkele malen werden gecontroleerd; grote prooiën werden daar naar verhouding te vaak

aangetroffen. Op het video-nest was 65% van de prooien een zoogdier (54% muizen), 22% regenwormen/insecten en 13% overig. De aangedragen biomassa schommelde sterk per dag en bedroeg gemiddeld 151 gram. Prooigrootte nam toe met vorderend seizoen.

Meyburg B.-U. & Meyburg C. 2000. Greifvogel-Monitoring mittels Satelliten-Telemetrie. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 33-49.

Review van alle met satellietzenders uitgeruste roofvogels (inclusief vangmethoden): 21 Schreeuw-, 16 Steppen-, 11 Vis-, 9 Bastaard-, 8 Keizer- en 3 Slangenarenden, 2 Aasgieren, 2 Wahlbergsarenden, 1 Zearend, 1 Reuzenzearend en 1 Slechtvalk (periode juli 1992-juli 1998). Dit leverde informatie op over trekwegen, trekperiode en -snelheid en overwinterings- en rustgebieden, in combinatie met geslacht en leeftijd. De zenders lijken geen nadelig effect op de vogels te hebben, althans vastgesteld aan de hand van vogels die ook een normale zender meekregen (en dus intensief in het veld geobserveerd konden worden), en aan de hand van terugkeer naar de broedplaatsen in daaropvolgende jaren. De meeste vogels bleken hun zender na 1-2 jaar kwijt te zijn (geconstateerd via ringaflezingen). Het is onbekend hoe ze dat voor elkaar krijgen (teflonbanden verteren?).

Newton I. 2001. Causes and consequences of breeding dispersal in the Sparrowhawk *Accipiter nisus*. Ardea 89 (special issue): 143-154.

Sperwers waren 1-8 jaar achtereenvolgend in een zelfde territorium aanwezig. Korte bezetting van territoria viel samen met sterfte en met verplaatsingen van de overlevende vogels (van beide geslachten) naar naburige territoria. Gemiddeld gebruikten Sperwers die zeven of meer jaren aanwezig waren 2.8 territoria; een verandering van territorium ging meestal gepaard met verandering van partner. De neiging in een territorium te blijven nam toe met vorderende leeftijd. De kans op verandering steeg bij een mislukt broedgeval. Vogels die trouw bleven aan hun territorium toonden een hoog broedsucces, echter zonder progressie over de jaren. Vogels die van territorium veranderden, hadden na de verhuizing een beter broedsucces. Er werd geen aanwijzing gevonden dat het aandeel broedvogels dat van territorium verandert dichtheidsafhankelijk was.

Olea P.P. 2001. Postfledging dispersal in the endangered Lesser Kestrel *Falco naumanni*. Bird Study 48: 110-115.

Gebaseerd op als nestjong geringde Kleine Torenvalken in Spanje, voor zover teruggemeld vóór september van het jaar (maand waarin de wegtrek van start gaat) waarin ze werden geringd. Van 28 juvenielen werden er 19 op 41-578 km afstand gemeld vóór de wegtrek., met een significante voorkeur voor het noorden als trekrichting. Er waren geen verschillen tussen broedplaatsen op verschillende breedtegraden (olea@abonados.cplus.es).

Olech B. & Pruszyński M. 2000. Food caching or surplus killing in the Common Buzzard *Buteo buteo*? Acta Ornithologica 35: 215-216.

Gebaseerd op 48 nesten met jongen van 2-4 weken oud in Kampinoska National Park in Centraal-Polen (1998-2000), waaronder 27 in bos en 21 in cultuurland. Op 23% van de nesten werden geen prooien gevonden. Intacte prooien werden vaker op cultuurlandnesten gevonden dan op bosnesten (Kampinoska National Park, Tetmajera 38, 05-080 Izabelin, Polen).

Ortlieb R. 2000. Felshorst des Kolkkraben *Corvus corax* im Ostharz mit Wanderfalken *Falco peregrinus* als Nachnutzer. Orn. Jber. Mus. Heineanum 18: 145-147.

In tegenstelling tot wat titel doet vermoeden wordt alleen beschreven dat een slechtvalkpaar een ravenhorst in gebruik nam. Geen aanwijzing dat het nest datzelfde jaar was gebruikt door raven (Lehbreite 9, D-06311 Helbra).

Palmer A.R. 2000. Quasireplication and the contract of error: Lessons from sex ratios, heritabilities and fluctuating asymmetry. Annu. Rev. Ecol. Syst. 31: 441-480.

In de biologie en medische wetenschappen is tegenwoordig onderzoek naar variaties in geslachtsverhouding onder vogels, schattingen in het veld van overerfbare eigenschappen en de relatie tussen 'fluctuating asymmetry' (random afwijkingen van perfecte symmetrie in bilateraal symmetrische diersoorten) en individuele aantrekkingskracht of overlevingskans buitengewoon populair (tegenwoordig heet dat sexy). In dit artikel wordt aannemelijk gemaakt dat onderzoekers en

wetenschappelijke tijdschriften selectief publiceren: bijvoorbeeld door waarnemingen of uitkomsten die niet in het theoretische concept passen achterwege te laten of niet te accepteren voor publicatie. Verder blijkt veel onderzoek 'quasi-replicatief' is: een populaire hypothese, opgesteld op grond van onderzoek aan een bepaalde diersoort, wordt telkens opnieuw onderzocht aan andere diersoorten, vaak met dezelfde uitkomsten. Echt herhalingsonderzoek komt nauwelijks voor (exact hetzelfde onderzoek aan dezelfde diersoort, waarbij -als de hypothese steek houdt- de uitkomst identiek moet zijn), en wordt door wetenschappelijke tijdschriften ook niet als vernieuwend gezien (en daarom niet uitgevoerd, want je publicatiekansen zijn miniem). Dat zorgt ervoor dat hypothesen een eigen leven gaan leiden, om soms pas na 20 jaar als luchtballon te worden doorgeprikt! In dit artikel staan frappante voorbeelden, met als fraaiste de staart van de boerenzwaluw ('fluctuating asymmetry' in lengte van buitenste staartpennen zou gerelateerd zijn aan aantrekkelijkheid van mannetjes -hoe symmetrischer en langer, hoe aantrekkelijker voor vrouwtjes- en jongenproductie). Inmiddels lijkt het onwaarschijnlijk dat dit klopt (niemand bleek in staat dezelfde uitkomst te krijgen, terwijl er 100en artikelen zijn verschenen die identieke verbanden bij andere soorten veronderstellen). Zo ook de geslachtsverhouding onder vogels: of systematische afwijkingen van de 50-50-verhouding inderdaad voorkomen, en zo ja wat dat voor biologische betekenis heeft, wordt steeds twijfelachtiger. Overigens wordt het artikel van Dijkstra *et al.* (1990) in *Functional Ecology*, waarin wel een verband tussen sexratio-verschillen en latere reproductiekansen werd gevonden (bij uitstek een onderzoek waarvan ik me kan voorstellen dat Palmer dit graag herhaald zou zien door andere onderzoekers op een andere plek aan dezelfde soort!) niet genoemd. De conclusie van Palmer zal velen rauw op het lijf vallen: *Quasireplication alone will not suffice. It is so vulnerable to selective reporting that it will as likely reinforce trendy notions as it will strengthen genuine biological generalizations. Without true replication we will never know which cherished generalizations are valid and which are the unfortunate consequence of collective wishful thinking re-enforced by an injudicious faith in statistics. Pity eh?* (rich.palmer@ualberta.ca)

Pandolfi M. 2000. First dark morph brood of Montagu's Harrier (*Circus pygargus*) in 14 years in Italy. *J. Raptor Res.* 34: 340-341.

Onderzoek oostelijke helling van Centrale Appenijnen van 1986-99, 120.000 ha groot. Aantal paren wisselde per jaar van 12-32. Tot 1999 werd slechts 1 melanistisch mannetje ontdekt (in 1989, geen broedvogel maar doortrekker) op >1000 adulte en jonge Grauwe Kiekendieven (280 nesten, met 400 vliegvlugge jongen). In 1999 werd een nest gevonden met drie melanistische jongen; beide ouders waren normaal gekleurd. Kans op buitenechtelijke copulatie met melanistische vogel lijkt weinig aannemelijk; dergelijke vogels werden niet gezien en buitenechtelijke copulaties kwamen in deze Italiaanse populatie weinig voor (3.4%) (Istituto di Scienze Morfologiche, Laboratory of Zoology, Univ. Urbino, 61029 Urbino, Italy).

Rabosee D., de Wavrin H. & Janssens M. 2000. Proies peu banales du Faucon pèlerin (*Falco peregrinus*) en milieu urbain. *Aves* 37 (1/2): 70-72.

Op een kathedraal in Brussel werden in de winter van 1999/2000 een aantal ongewone prooien van een overwinterende Slechtvalk gevonden: 1 roodhalsfuut, 1 waterral, 1 watersnip en 1 houtsnip; daarnaast overwegend stadsduiven, zanglijsters, merels en een turkse tortel. (DR: avenue Maréchal Joffre 141, B-1180 Bruxelles).

Redpath S.M., Clarke R., Madders M. & Thirgood S.J. 2001. Assessing raptor diet: comparing pellets, prey remains, and observational data at Hen Harrier nests. *Condor* 103: 184-188.

17 nesten van Blauwe Kiekendieven werden vanuit schuilhutten geobserveerd; de aangevoerde prooien vrijwel alle op naam gebracht. Dit vergeleken met prooianalyses aan de hand van gevonden braakballen (voornamelijk op/bij nest) en prooiresten. In de braakballen waren resten van zoogdieren oververtegenwoordigd, vogels onderverteenwoordigd. Prooiresten gaven een te talrijk beeld van grote prooien, terwijl kleine prooien juist te weinig werden gevonden. Ook een combinatie van prooiresten en braakballen leverde geen juist beeld op van het kiekendievenmenu.

Gekeken van nest tot nest bleken braakballen echter vrij nauwkeurig drie hoofdprooi-soorten representeren (in frequentie van voorkomen en in biomassa). Braakballen zijn daarmee een redelijk middel om prooidiversiteit te meten en als index van rijkheid voor een aantal prooi-soorten (vooral grotere prooien als konijnen/hazen en nestvliedende vogelsoorten) (s.redpath@ceh.ac.uk)

Rejt Ł., Turlejski K., Bronche K. & Topczewski A.M. 2000. Can food caching increase frequency of chicks' feeding in urban Kestrels *Falco tinnunculus*? *Acta Ornithologica* 35: 217-221.

Non-stop video bij een stadsnest van Torenvalken liet zien dat er veel prooien op en bij het nest werden bewaard in voorraadplaatsen. In de eerste levensweken werden jongen met deze prooien gevoed; het voederen had vooral in de eerste week een grotere frequentie dan de prooi-aanbreng (Institute of Zoology, Polish Academy of Science, Wilcza 64, 00-679 Warsaw, Polen, email: luka@robal.miiz.waw.pl).

Reuße P. & Kneis P. 1998. Empfehlungen zum Schutz von Brutten der Wiesenweihe (*Circus pygargus*) nach Erfahrungen aus der Großenhainer Pflege. *Naturschutzarbeit in Sachsen* 40: 51-56.

Enigszins laat onder ogen gekregen, toch opgenomen in deze rubriek vanwege raakvlakken met Nederlandse situatie. Beschrijft broedcyclus van 3 paar Grauwe Kieken in een luzerneveld (van 75 ha, andere koek dan die kleine Groningse lapjes!). Eerste snee werd op 19 mei uitgevoerd zonder nadelige gevolgen voor broeden (eerste ei van eerste nest op 18 mei gelegd). Rond de nesten werd luzerne over 50 m (!) intact gelaten; het nest zelf nog eens omgeven door gaas tot op 3 m afstand (om jongen uitloop te bieden). Als het nest in de jongenfase wordt aangetroffen, is een gebied van 20x20 m rond het nest voldoende. Verder informatie over inhoud van 80 braakballen (PR, Landratsamt Riesa-Großenhain, Umweltamt, PF 52/53, 01552 Großenhain).

Salvati L. 2001. Does high population density affect reproductive output? Evidence from semicolonial Kestrels *Falco tinnunculus*. *Vogelwelt* 122: 41-46.

Vierjarige studie naar Torenvalken in Rome. Broedsucces zeer stabiel in deze periode (2.4-3.2 jongen/paar in centrum, 3.4-4.2/paar in buitenwijken), dichtheid hoog vanwege overvloed aan holtes in gebouwen (2.7-3.9 paren/km² in centrum tot 0.6-0.8/km² in buitenwijken). Onder 134 broedparen mislukten er slechts drie in het centrum. Broedsucces nam significant af met toenemende dichtheid, vermoedelijk vooral door toenemende overlap in jachtgebieden.

Salvati L., Manganaro A. & Fattorini S. 2000. Responsiveness of nesting Eurasian Kestrels *Falco tinnunculus* to call playbacks. *J. Raptor Res.* 34: 319-321.

Zodra een paartje Torenvalk een nestplaats heeft, reageren ze goed op het afspelen van een recorder met torenvalkgeluid (30-60% respons, afhankelijk van sekse en tijd van de dag). Kan handig zijn op plekken waar Torenvalken dicht op elkaar broeden. Niet te gebruiken om aantal uitgevlogen jongen te bepalen, want die reageren niet. (LS: Piazza F. Morosini 12, I-00136 Rome, Italy).

Schmidt E. 2000. Erfahrungen beim Fang von Mäusebussarden (*Buteo buteo*) während der Brutzeit. *Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten* 4: 197-201.

Adulte Buizerds werden op de broedplek met levende en opgezette Oehoes gevangen. Bij gebruikmaking van een levende Oeho was het vangsucces beter (9 van de 11 pogingen) dan bij een opgezette (8 van de 14). Tussen neerzetten van net en vangst verstreken gemiddeld 22 minuten (variatie 1-45 minuten). Eén vogel werd vier maal op dezelfde broedplaats gevangen.

Schoppers J. 2000. Groep van 21 Wespendienven *Pernis apivorus* van Laag Soeren naar Rheden? *Vlork* 17(4): 149-151.

Op 12 september 1999 werden 21 overtrekkende Wespendienven gezien om 13.00 uur te Laag Soeren. Om 14.15 uur werden 11, 2, 4 en 3 ex. geteld bij Rheden. Rheden ligt ongeveer 8 km ten ZZW van Laag Soeren (Rhedenseweg 22, 6991 DW Rheden).

Schreiber A., Stubbe A. & Stubbe M. 2001. Common Buzzard (*Buteo buteo*): A raptor with hyperpolymorphic plumage morphs, but low allozyme heterozygosity. *J. Orn.* 142: 34-48.

De auteurs suggereren dat de enorme variatie in het verenkleed van Buizerds wordt veroorzaakt door een gereduceerde 'single-locus heterozigosity', mogelijk ontstaan tijdens bottlenecks in de fylogenie of tijdens de verspreiding over verschillende continenten vanuit een beperkt brongebied (Neotropen) (AS: r05@ix.urz.uni-heidelberg.de).

Smit H. 2000. Prooien van Slechtvalken op de Engelmansplaat. Slechtvalk Nieuwsbrief 6(2): 3-4.

Aantal waargenomen Slechtvalken op Engelmansplaat nam toe van 1 vóór 1979, naar 15 in 1980-84, 25 in 1985-89, 30 in 1990-94 en 27 in 1995-99. Er werden 103 prooien gevonden, voornamelijk steltlopers als bonte strandloper (19), houtsnip (13), kanoet (12) en merel (9). In totaal 27 soorten, waaronder bokje, appelvink, kleine alk (2), en postduif (3).

Stubbe M. & Stubbe A. 2000. Populationsökologie von Greifvogel- und Eulenarten, Band 4. Wissenschaftliche Beiträge Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Halle/Saale. 552 pp. Ingeenaid en gelijmd. A4-formaat. DM 40.-. Te verkrijgen: Prof. Dr. M. Stubbe, Universität Halle, Institut für Zoologie, PF Universität, Domplatz 4, D-06099 Halle/S., Deutschland, email: stubbe@zoologie.uni-halle.de

In deze vierde symposiumcompilatie komen 46 bijdragen van Duitse auteurs aan de orde, overwegend toegespitst op Buizerd (5 stukken), Rode Wouw (4), Slechtvalk (4), uilen (7) en karteringen; daarnaast komen Vis-, Schreeuw- en Zeearend aan de orde, Bruine en Grauwe Kiekendief, Havik en Sperwer, Saker, Kleine Torenvalk (in Stavropol-regio) en Torenvalk, ziektes, vervolging, belasting met organochloorverbindingen, verkeersslachtoffers en veldmuizen (afname van schedelafwijkingen van muizen in braakballen van uilen met vorderende winter). Alle verhalen zijn in het Duits, maar hebben een Engelse samenvatting. Een aantal komt in deze rubriek apart aan de orde.

Stubbe M., Zörner H., Stube A., Weber M. & Hermann St. 2000. Langzeitökologie des Schreiadlers *Aquila pomarina* im nordöstlichen Harzvorland. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 119-131.

Populatieontwikkeling en jongenproductie van Rode Wouw, Zwarte Wouw, Buizerd en Schreeuwarend in de Hakel (1300 ha) in oostelijk Duitsland van 1957-67 en 1982-97. In 1979-98 werden 51 broedsel van Schreeuwarenden vastgesteld; in 1993 zaten er voor het eerst 4 broedparen. Slechts 22 van de 51 broedsels waren succesvol. Zoogdieren (n=107) en vogels (n=12) waren het hoofdvoedsel.

Thain M. 2001. Kleptoparasitism by Hobby. Brit. Birds 94: 246-249.

In vroege middag jagende kerkuil werd op 11 juni van zijn pas gevangen prooi (muis?) beroofd door een Boomvalk (vermoedelijk mannetje).

Tordoff H.B., Castrale J.S., Martell M.S. & Redig P.T. 2000. Brood size and survival to breeding in midwestern Peregrine Falcons. J. Field Ornithol. 71: 691-693.

De kans dat een jonge Slechtvalk zelf ooit broedvogel zal worden was in dit geval niet afhankelijk van de grootte van het broedsel waarin hij was opgegroeid (gebaseerd op 139 broedsels met 379 uitvliegende jongen; daarvan overleefden er minimaal 38 tot en met het stadium waarin ze zelf tot broeden overgingen) (HBT: Bell Museum Nat. Hist. and Dep. Ecol., Evol. & Behav., Univ. Minnesota, 1987 Upper Buford Circle St. Paul, Minnesota 55108, USA).

UK Raptor Working Group. 2000. Report of the UK Raptor Working Group. Department of the Environment, Transport and the Regions/Joint Nature Conservation Committee, Bristol/Peterborough. 123 pp. ISBN 1 85397 078 6. Ingeenaid. Prijs £9.99.

In dit overzicht van het roofvogelonderzoek in Engeland, Wales en Schotland worden vele bekende en gepubliceerde thema's opnieuw belicht. Wat dit rapport de moeite waard maakt, zijn de schattingen van de roofvogelstand in de verschillende deelgebieden, het overzicht van de vervolging (en middelen), een alleraardigst hoofdstuk over de relatie roofvogels-duiven (bedoeld wordt: postduiven), suggesties om predatie op fazanten en patrijzen te verminderen op plaatsen waar ze worden uitgezet (in de UK gaat dat om waanzinnige aantallen, bijvoorbeeld jaarlijks 15-20 miljoen

fazanten!), oorzaken van afname van een aantal vogelsoorten (in UK zelfde gelamenteer als in Nederland dat roofvogels verantwoordelijk zijn voor achteruitgang van zang- en weidevogels; helaas gaat veel tijd en energie verloren om dit soort domheid te pareren), en overzicht van het wel en wee van roofvogels in de 19de en 20de eeuw (plus oorzaken van ups en downs).

Vigneau H. & Duc Y. 2001. Dix ans de suivi d'une population de Faucon hobereau *Falco subbuteo* dans le canton de Fribourg (Suisse occidentale). Nos Oiseaux 48: 15-32.

In een gebied van 820 km² bij Fribourg varieerde het aantal boomvalkparen in 1989-98 van 14-26. Van 145 nesten met bekende afloop waren er 84 succesvol. Van 116 nesten was het gemiddelde aantal jongen/nest 1.7. De meeste nesten zaten in fijnspar (93%, n=116) en binnen 10 m van de bosrand (78%). Van 51 nestpogingen kon de afstand tot de nestplaats van het (de) voorafgaande poging(en) worden vastgesteld: 57% binnen 300 m, 12% verder dan 1 km. Eileg startte in de eerste vijf dagen van juni, piekte in 16-20 juni en liep in de eerste pentade van juli af: per 5-daagse periode (vanaf 1-5 juni) resp. 3, 3, 11, 25, 9, 12 en 1 nesten; een vermoedelijk vervolglegsel viel in 21-25 juli. Legbegin was gerelateerd aan de hoogte van de nestplaats: 75% van de nesten lag op een hoogte van 600 en 750 m boven zeeniveau; deze begonnen tussen 11 en 30 juni met de eileg. De gemiddelde legselgrootte (minimum, want gebaseerd op jongental plus niet-uitgekomen eieren) was 2.73: 3x 1, 13x 2, 45x 3 en 2x 4 (de 4-legsels in hetzelfde territorium, met een interval van 2 jaar. Van 172 eieren kwamen er 159 uit (92.4%). In 5 territoria werd een extra Boomvalk (buiten het broedpaar) opgemerkt: 3x een vrouwtje, 2x een mannetje. Onder nestjongen werd de sexratio niet vastgesteld. (HV: rte de Ponthaux, CH-1757 Noréaz, Zwitserland).

Wassenhoven N. Van. 2001. Bibliografie Falconiformes: Boeken, werken en Nederlandstalige literatuur over Roofvogels. Uitgegeven in eigen beheer, Nazareth. 91 pp. A4. Prijs: Nederlanders mogen f20.-, opsturen naar N. Van Wassenhoven, 's Gravenstraat 124, 9810 Nazareth, België. In België 250 BF (+ porto BF 310), rekening 390 0730843 03.

Over roofvogels bestaat een weelde aan literatuur. Niko Van Wassenhoven doet met dit overzicht een poging dit alles op een rijtje te zetten, althans voor zover het de Palearctische soorten en het Nederlandse taalgebied betreft (en exclusief valkerij). Uit de inleiding wordt duidelijk dat deze bibliografie niet via een systematische zoekstelsel tot stand is gekomen, bijvoorbeeld via Current Contents, Zoological Records, Recent Ornithological Literature (ROL) of Biological Abstracts. De helft van de bibliografie wordt ingenomen door een overzicht van boeken en werken met een sterk buitenlandse inslag, waaronder 100en proefschriften (veelal ongepubliceerd) en obscure boeken, rapporten en proceedings (grotendeels gebaseerd op de bibliografie van Richard Olendorff). In dit alfabetische gedeelte zijn ook soorten uit de Nearctis, Neotropen, Australazië, Oriënt en Afrika vertegenwoordigd, echter verre van volledig voor soorten buiten de Palearctis. De Nederlandstalige literatuur (ingedeeld naar onderwerp en soort) leunt zwaar op het voorwerk dat H.J. Lichtenbeld en G. Speek hebben verricht met het op flop zetten van alle artikelen van 18 belangrijke Nederlandse tijdschriften (32.592 titels, uiteraard niet alleen betrekking hebbend op roofvogels), aangevuld met een zoektocht in Vlaamse bladen als Veldornitologisch tijdschrift, Wielewaal, Oriolus, Milvus, Mergus, Giervalk (meer Belgisch dan Vlaams), en Mens en Vogel. Hierdoor laat zich verklaren dat artikelen uit de niet-gedekte tijdschriften niet of nauwelijks aan bod komen; dat is minder gek dan het lijkt, omdat er alleen al in Nederland jaarlijks minimaal 7000 pagina's aan vogelnieuws wordt verspreid via lokale en regionale bladen. Dat geldt te meer voor de ornithologische literatuur in allerlei wetenschappelijke tijdschriften die zich bewegen op het gebied van gedrag, ecologie, genetica en evolutie; deze ontbreken vrijwel volledig (immers niet in het Nederlands gepubliceerd). Niettemin zijn veel belangrijke boeken en artikelen vertegenwoordigd. Bij een willekeurige greep in mijn boekenkast vond ik negen van de elf boeken/rapporten in de lijst terug. Dit overzicht is vooral interessant voor mensen die van een bepaalde (Palearctische) soort snel de recente publicaties bijeen willen sprokkelen, met de nadruk op Nederlandstalige stukken van na de Tweede Wereldoorlog in de gangbare tijdschriften. Zo telt de Wespandief 40 verwijzingen, waarvan 28 uit 1990 of latere

jaren; bij de Havik is dat resp. 65 en 46. Bij gebruik is het aan te raden het originele stuk erbij te pakken, omdat er geregeld fouten zijn overgenomen cq. geïntroduceerd.

Weber M. & Stubbe M. 2000. Nahrungsangebot und Nahrungswahl von Rotmilan (*Milvus milvus*) und Mäusebussard (*Buteo buteo*) im nordöstlichen Harzvorland nach 1990. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 4: 203-222.

Veld-, Bos- en Grote Bosmuis werden systematisch gemonitord, en aantalsverloop en broedsucces van Rode Wouw en Buizerd daarmee vergeleken. Veldmuis veruit talrijkst (voorjaarsdichtheid gemiddeld 106 ex./ha), toch geen vertoende veldmuisdichtheid geen correlatie met trend en broedsucces van beide roofvogels. Rode Wouw is waarschijnlijk meer afhankelijk van hamsters. Buizerds correleerden beter met dichtheid en aantalsverloop van rosse woelmuis.

Wegner P. 2000. Broedresultaat van de Slechtvalk in Nordrhein-Westfalen in het jaar 2000. Slechtvalk Nieuwsbrief 6(2): 11.

In 1998-2000 resp. 30, 37 en 38 paren met resp. 38, 53 en 64 uitgevlogen jongen (exclusief hybride-paar).

Slechtvalk landend op vaste zitpost in top hoogspanningsmast, Durgerdam, 18 maart 2001 (Nirk Zijlmans). Steeds meer Slechtvalken overwinteren tegenwoordig in Nederland op vogelrijke plekken, waarbij hoogspanningsmasten vaak worden gekozen als rustplaats. Een hoog uitkijkpunt (hoe hoger hoe beter) valt dan samen met veiligheid. Regelmatige controle van dergelijke zitposten kan een mooie prooiïjst opleveren. *Landing Peregrine Falcon on an electricity tower near Durgerdam, 3 March 2001, a typical Dutch wintering scene.*